

והאור לא ידע שְׁבַעַ

פרוזאיקון קורא שירה

„אני איש של פרוזה שקורא שירה. היחס שלי לשירה שונה מאוד מהיחס לפרוזה. אני זקוק לה הרבה יותר, אבל זאת הזדקקות מסדר שונה. שירה היא דבר שנגמע, היא דבר שנכנס אל הגוף ואינו מתיישב במוח דווקא. אילו אילצו אותי לבחור בשיר אחד מכל השירים כולם, הייתי בוחר בשיר של דליה רביקוביץ.“

זכרון נעורים: מורה אחת לספרות עומדת בכיתת בית הספר "אליאנס" וקוראת בקול רם שיר של דליה רביקוביץ, "חול אפסי". שערה של המורה היה שְׁטַנְי – זה היה לפני אופנת השיער הסגול-חציל. עד היום אני זוכר מתוך רתיעה גדולה את האופן שבו הגתה את המלים: "ואז, על שפת הים, הכל התפורר לי כמו חול". האם הייתי צעיר מכדי להבין את האהבה ואת התפוררותה של האהבה? אני לא בטוח. ובכל מקרה, ברתיעה המיידית הזאת היה יותר מזה, פחות מזה.

אבל אפשר גם אחרת: המורה לצרפתית – אישה קטנה ממוצא לבנוני ושמה אנז'ל נקש – עמדה מול הכיתה, מתחה את כל מאה וחמישים הסנטימטרים שלה, וקראה באוזנינו את "גשר מיראבו" מאת גיום אפולינר, שיר נוגה ומהפנט בצליליו, שהוא כתב על יחסיו עם הציירת מארי לורנסן. והנה – הקריאה הזאת של "גשר מיראבו" בפי מדאם נקש, במבטאה הלבנוני המתוק כמי ורדים, שילחה אותי כמה שנים לאחר מכן מן הארץ הקשה הזאת אל מולדתי המדומיינת, אל צרפת. שש שנים עשיתי שם, עד שלבסוף חזרתי אל הארץ. שירה יכולה בקלות להותיר אותי אדיש. אם יש בה מאמץ יתר. אם יש בה יותר מדי חולין. אם יש בה איזה דבר חָנַף. מנגד, היא יכולה לשגר אותי הלאה ממולדתי, מחיק אהובי, אפילו משפתי. משוררים עושים שירים כמו שהרוח עושה הרים, וכמו שהיא מעתיקה אותם, בנשימה אחת, על פני הזמן.

אני איש של פרוזה שקורא שירה. היחס שלי לשירה שונה מאוד מהיחס לפרוזה. אני

זקוק לה הרבה יותר, אבל זאת הזדקקות מסדר שונה. שירה היא דבר שנגמע, היא דבר שנכנס אל הגוף ואינו מתיישב במוח דווקא, ככל שהיא גם יכולה לגרות אותו. היא דבר אחר. אנסה להסביר.

אילו אילצו אותי לבחור בשיר אחד מכל השירים כולם, הייתי בוחר בשיר של דליה רביקוביץ. משהו במלים שלה משנה אותי, אבל לא כמו דבר שמשתלב ברקמותיך והופך לאהוב ומוכר, אלא כמו איזה דבר – אולי חיידק – שנכנס אל תוך העצם, או כמו שיגדון. משהו שמעוות את המפרק ומשנה אותו. אפשר לצלוע מהשירה הזאת, אבל משהו בדעתך משתבש ושואף איתה מעלה: כמו תרגיל ביוגה, שצריך לחבוק בו בדימיון שמים ומים. כך. בשיר הראשון שלה ששינה אותי נתקלתי כשהייתי בן תשע-עשרה. יום אחד הגעתי, כולי נרגש, להוצאת הקיבוץ המאוחד. הם רצו להוציא לאור קובץ סיפורים פרי עטי, ואני נסעתי בחיפושית הכחולה שלי אל רחוב הירקון בבני ברק, וטיפסתי שתיים או שלוש קומות. זה היה יום לוהט מן השמש. אחת העורכות ישבה שם במשרד המערכת, גחונה מעל להעתקי השמש של ספר חדש שכתבה משוררת מפורסמת. לפני שהיא ניגשה לקרוא לעורך הספר שלי ולומר לו שהסופר הצעיר הגיע, היא הפטירה לעברי: אתה יכול בינתיים לקרוא מה שבא לך. ואמרתי לה: כן, למה לא, הרי אני בהוצאת ספרים. כשהגיע העורך לחדר היא אמרה לו: "הבחור הצעיר הזה אמר: כמה מרגש, אני בהוצאת ספרים". ונכלמתי. אבל קודם לכן קרה דבר מכונן: ברגעים הספורים שבהם נותרתי לבדי בחדר המערכת, נחו עיני על לוח שנה שהיה תלוי על הקיר. על הדף היה מודפס השיר "חמדה" מאת דליה רביקוביץ. עד היום אני לא יודע מה היו השירים בשאר חודשי השנה בלוח ההוא. אם הייתי מגיע בחודש אחר, אולי כל מהלך חיי מאז והלאה היה שונה. כך קראתי:

שֶׁם יְדַעְתִּי חֲמֻדָּה שְׁלֹא הֵיְתָה כְּמוֹהָ,
וְהַזְמַן הַהוּא הָיָה יוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּשַׁבָּת
וְכָל בְּדֵי אֵילָנוֹת הָיוּ מִתְעַצְמִים לְגִבָּה.

וְהָאוֹר הַחַל מְסַכֵּיב שׁוֹטֵף כְּנֶהֱרַ לְנִבְע,
וְגִלְגַּל הָעַיִן אֶת גִּלְגַּל הַחֲמָה חֲמֵד.
אִז יְדַעְתִּי חֲמֻדָּה שְׁלֹא הֵיְתָה כְּמוֹהָ.

הַזְהִירוּ רֵאשֵׁי הַשִּׁיחִים וְהָאוֹר לֹא יָדַע שְׁבַע,
נִתְּךָ בְּגִלְי הַנְּהַר וּבְכָל אֲדוֹוֹתָיו נִצַּת,
אֶף רֵאשֵׁי הָיָה בְּעֵינָיו כְּתַפּוּחַ זָהָב לְכַלֵּעַ.

שׁוֹשְׁנֵי נֶהַר צְהָבוֹת פָּעְרוּ אֶת פִּיהֶן לְבַלֵּעַ
אֶת אֲדוֹוֹת הַנְּהַר בְּחַפְזָן וּגְבֻעוֹל הָעֶשֶׂב הַשָּׁט,
וְאוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה יוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּשַׁבָּת
וְכָל בְּדֵי אֵילָנוֹת מִתְעַצְמִים בְּתַשׁוּקָה לְגִבָּה
וְאִז יְדַעְתִּי חֲמֻדָּה שְׁלֹא הֵיְתָה כְּמוֹהָ.

אז, בגיל תשע-עשרה, ידעתי-ולא-ידעתי מה זאת חמדה, והכרתי מתוך ידיעה שבחושים את החמדה שדליה רביקוביץ מתארת בשיר הזה, אם בכלל אפשר לדבר על "תיאור" בשירה. החמדה הזאת לא היתה עשויה מלים, היא היתה עשויה צליל. המלים יצרו צלילים, והצלילים בראו בתורם חמדה. והחמדה הזאת, שנוצקה בי באיטיות, כמו שדבש נוצק אל תוך כד – לא ידעה שְבוּעָה, לא בגיל תשע-עשרה וגם לא שנים אחר-כך. לא במובנה העמוק. כבר אז הבנתי, שאם אתה רווה, אם אתה יודע שְבוּעָה, אתה כמו מת. לא השירה לימדה אותי את זה, החיים לימדו אותי. אבל השירה הצביעה על הדבר הזה, היא קראה לו בשם וזימנה אותו – לאו דווקא במשמעות אלא בצליל.

שעתיים אחרי הרגע המכונן הוא חזרתי לחדרי שבבית הורי. השתרעתי על המיטה וחשבתי על פרק הזמן הזה, המתמשך ללא סוף, של החמדה. כבר באותו יום אחר הצהריים קניתי את הספר של דליה רביקוביץ. וכשקראתי שיר אחר שלה, את "שאון המים", דמיינתי איך זה, שמיישהו בא ואוהב אותך עד שאינו משאיר לך ציפורן. הייתי צריך לחכות, אבל לא הרבה זמן חיכיתי, משום שמרגע שבאה החמדה הזאת ונכנסה לתוך המפרק שלי, זה היה רק עניין של זמן עד שיבוא מיישהו ולא יותיר לי ציפורן. והיו לי אתנו עניינים אחרים, וגם עליהם קראתי בשירתה של דליה רביקוביץ. השירה הזאת ניבאה את חיי מכאן ואילך באופן מרגש ואכזרי. הקריאה בה קלחה ממני, וגם כתיבת השירה – שעסקתי בה בסתר כמעט, כי את הפרוזה שכתבתי לא חשבתי אף לרגע להסתיר – קלחה מן הגוף כמו דם, והשאירה כתם סגול. הדם יצא, ודם אחר התחדש בתוך הגוף. הכל היה כשורה בסופו של דבר, דפק כמו שעון. בגיל הזה אתה יודע רק פריחה, ואפילו השירה עצמה לא מצליחה לטעת בך משהו מטעם הריקבון והמקמוק, אולי רק ברמז. רמז כואב ומענג.

מאז קראתי בשירים של דליה רביקוביץ. מאז אני קורא בהם. אי אפשר לגמור לקרוא בשירים האלה, וגם לא צריך. אני חוזר אליהם – לפעמים אחרי כמה ימים, כמה דקות, לפעמים בתום כמה שנים. היא כותבת: "מי שירצה לקחת מן האור – האור הוא נחלתו". האור, מבחינה זאת, הוא השירה: אפשר לקחת ממנה מלוא החופן, אפשר להסתנוור ממנה, ואפשר פשוט לקחת ממנו. מן האור.

הייתי אומר גם דבר נוסף: הציפורן משאון המים היא גם הדבר הכי עמיד שאתה מייצר, היא נשארת בגוף הרבה אחריך, אפילו כשאתה קבור, אפילו כשאתה כבר עצמות, אפילו בלי עור. ציפורניך ממשיכות לגדול, משהו מהחמדה הזאת עוד נותר.

אבל כשאתה חי – אני מתכוון, חי במובן הכי חי של המילה – לא משאירים לך מן הציפורן. מי שיודע, מי שנטלו ממנו ציפורן תוך כדי החמדה הזאת, יודע שעם כל הכבוד לשאר האיברים, הציפורן היא הדָּבָר. וכך, אתה נוטל מן האור הזה, והוא נחלתך. כמה פשוט. בעולם שבו השגת נחלה היא עסק מסובך כל-כך, הנה סוף-סוף מציעים לנו נחלה שאפשר פשוט לשלוח את היד – ולקחת.